

1990. POÈTICA DE LA CIUTAT. CRÒNIQUES DES D'ELX

Gaspar Jaén i Urban

Cambrà de mapes: evocació de València

Gener 1990

Discurs final del curs 1989-1990

Maig 1990

Evocació de Josep Maria Llopart

Maig 1990

**El paisatge urbà de Nova York en l'obra de Federico García
Lorca**

Juny 1990

Mestre vila

Agost 1990

Del fràgil color taronja de les palmeres d'Elx a la tardor

Desembre 1990

El Clot de Galvany d'Elx: dades per a un debat

Desembre 1990

**L'expressió gràfica de la urbanística: propostes per a la
construcció de viles i ciutats de petita grandària a les
acaballes del segle XX**

Desembre 1990

De Llum de silencis

Desembre 1990

CAMBRA DE MAPES: EVOCACIÓ DE VALÈNCIA

Gener 1990

GJiU. 08-01-1990

[«Cambra de mapes: evocació de València», en Josep Vicent
Marqués ed., La llum i el caos. Mirades sobre València,
València, ed. CLEOP S. A., 272 p., p. 33-36]

Revisat:

DISCURS FINAL DEL CURS 1989-1990

Maig 1990

Finalmente, antes de cerrar esta última clase, cuando a penas hace seis meses que empezamos el curso en esta misma aula, quisiera exponeros mis conclusiones personales de las clases que hemos hecho juntos.

Ciertamente, me sentí raro cuando subí a esta misma tarima el día 21 de noviembre de 1989. Empezaba a impartir estas clases justo veinte años después que yo empezara la carrera y 13 años después de acabarla.

Volvia a las aulas quizá desentrenado, quizá habiendo olvidado muchas cosas, probablemente demasiadas, pero lo hacia con una gran ilusión y con unas enormes ganas de trabajar y de enseñar, pero también de aprender.

En cierto modo, con mi vuelta a la Universidad me reencontré con viejos conceptos y ideas, con la práctica del dibujo que nunca habia abandonado, però quizá si habia desatendido más de lo que yo quisiera. El sentimiento que tuve desde el primer día y que he comentado con alguna gente, y también con algunos de vosotros, era, sobre todo, que me sentia como quien vuelve a su casa y se encuentra bien en esa casa que es la suya.

Volver a la Universidad supuso para mi, en cierto modo, reencontrarme con la investigación, con el estudio, con los valores que he querido durante toda mi vida. También, por otra parte, la sensación de ampliación de conocimientos, de aprendizaje, de pensamiento y reflexión que son consustanciales a la Universidad, me han ayudado este curso a acabar mi tesis doctoral después de tres años intensos de trabajo, un estudio de más de dos mil folios que he de leer públicamente el próximo 16 de julio.

Por todo ello me alegré de volver a las aulas, disfruté preparando dibujos en mi casa por la noche, analizando técnicas y formas de representación. Y disfruté aunque estas clases más fueran en una pequeña Universidad, con un solo colegio mayor, una Universidad de tercera división, como aquel que dice. Pero durante estos meses, he sentido que esta era mi Universidad como también a los veinte años sentí que era mía aquella Universidad provinciana donde yo estudiaba arquitectura.

También por todo ello lamento que haya sido tan corto este curso. Pero uno aprende con la vida que el tiempo pasa pronto, especialmente allá donde uno se encuentra bien.

Porque, sobre todo, he ido sabiendo a lo largo de este curso, que el motivo principal por el que me alegró volver a las aulas fue por vosotros, por la relación con vosotros que, aunque breve, ha sido el objetivo último de mi trabajo en la Universidad. Porque, como he dicho, aquí me sentia en mi casa, però también sentia que los alumnos, vosotros, erais los míos,

la gente que aprende, aunque no quiera o aunque no se de cuenta.

Ciertamente, también en ocasiones tuve aquel sentimiento que el poeta Luís Cernuda expone en uno de sus más bellos poemas al decir que "qué dulce hubiera sido en vuestra compañía vivir un tiempo: bañarse juntos en aguas de una playa caliente, compartir bebida y alimento en una mesa, sonreír, conversar, pasearse, mirando cerca, en vuestros ojos, esa luz y esa música".

Por eso he intentado enseñaros todo lo que sabía y os podía enseñar en unos meses. Y a lo largo de este tiempo, he comprobado con satisfacción que iba consiguiendo algo, que un trazo mejoraba, que la idea espacial se volvía más clara i la composición más elegante o que al pasar a tinta se ganaba en calidad gràfica.

Pero también yo he aprendido a lo largo de estos meses con vosotros. Porque para mi no habeis sido nunca, y he intentado demostraroslo, un simple número a quien aprobar o suspender. He procurado que cada uno de vosotros fuera él mismo, un nombre propio, una cara, una persona diferente.

Y, en el fondo, estas cosas, ni vosotros ni yo podemos saber ahora si lo hemos conseguido. Porque estas cosas, de saberse alguna vez, sólo se saben con el paso del tiempo, en el recuerdo, cuando hayais acabado la carrera, cuando hagais el proyecto final o colgueis vuestro título de arquitecto técnico, cuando vayais a vuestra primera obra o hagais la primera oposición.

Porque ese ha sido el final hacia el que he pretendido guiar mis clases: que además de dibujo aprendierais a ver la arquitectura, a entender que lo que hemos hecho en el curso es sólo una parte de un largo proceso de formación que puede ser largo y duro pero que puede ser también agradable, gratificante i enriquecedor.

Y por eso, mi último mensaje desde esta tarima quiere ser de ánimo. Más allá del aprobado o del suspenso, de ésta o de cualquier otra asignatura, os animo a seguir por el camino que habeis elegido porque, por más esfuerzo que cueste, siempre vale la pena. Os animo a que sigais aprendiendo siempre, a que vuestros años en la Universidad, los más jóvenes de vuestras vidas, sean años llenos de riqueza y de recuerdos, llenos de aprendizaje, conocimiento y amistades por encima de todos los malos ratos que se pasan.

Por eso, mi último mensaje quiere ser de ánimo en los exámenes de mi asignatura y de todas las asignaturas del mundo. Os repito lo que ya he dicho otras veces: que los nervios no deben traicionar nunca ni el pulso firme ni la memoria segura ni la deducción acertada.

Porque costará más o menos esfuerzo; unos sereis más brillantes y otros menos. Pero cuando se trabaja y se hace el esfuerzo de estudiar, de entender, de practicar, de dibujar en

el caso de mi asignatura, se puede sacar todo. Unos necesitareis más esfuerzo y otros menos, más o menos tiempo, pero os animo a todos a seguir adelante siempre.

En cierto modo, tampoco quisiera dejar la clase de hoy sin deciros que a lo largo del curso, aunque a veces quizá no lo pareciera, me he sentido muy orgulloso de ser profesor vuestro y me alegraba pensar que vosotros erais mis primeros alumnos en mi regreso a la Universidad.

Y hasta aquí, la asignatura de Dibujo arquitectónico de primer curso de Arquitectura técnica, "dibujo de primero" para los amigos, de la Escuela Politécnica de Alicante. Y que Dios reparta suerte a quien se la haya merecido.

GJiU. 08-05-1990
Revisat: 17-04-2002

EVOCACIÓ DE JOSEP MARIA LLOMPART

Maig 1990

Vam conèixer Josep Maria Llompart, un dels grans poetes catalans contemporanis, quan ja tombava la segona meitat del segle XX i ell ja duia molts anys de brega social i de pràctica poètica. Eren anys de canvi a l'Estat espanyol, es trobava recent la mort del dictador i desenvolupàvem els treballs del Congrés de Cultura Catalana. Els poetes de la generació dels setanta, aquells joves irats que fórem, anàvem amunt i avall els Països Catalans, ens passejàvem sovint per Barcelona, València i Ciutat de Mallorca. Per a molts de nosaltres, Llompart fou mestre, poeta, company de versos i viatges. Llompart, ara ho sabem millor que aleshores, ens ajudava a créixer, a aprendre, a fer-nos grans; ens presentava els llibres i ens refermava la memòria.

¿Que queda d'aquells anys setanta que fóren joves? Recorde un hivern que s'escolà al crit de llibertat, amnistia i estatut d'autonomia; els premis de Gandia el 1975, la manifestació a Palma, en el final de l'Ambit de Literatura del Congrés de Cultura Catalana la tardor del 1977. Després van venir els encontres de poesia catalana que, amb la restauració dels ajuntaments democràtics, férem a Elx durant uns anys a partir del 1979. Mire les fotografies que ens férem a l'hort de Motxo d'Elx el 1982, Llompart, la seua companya Encarna i Ramon Pinyol, quan van venir a presentar el meu llibre Cambra de Mapes. I recorde un novembre, quan, amb uns altres amics, van venir a veure la Festa d'Elx. I l'escrit que vaig fer sobre la seua Obra Poètica, publicada també a les col·leccions del poeta Ramon Pinyol. Però, sobre tot, recorde els escrits que tan generosament feu ell per als nostres llibres, quan a Elx es bellugava una nova i agitada joventut.

"Elx adormida en el bessó de l'estiu, de tots els migdies d'estiu, amb confitures i eixarops. La Mare de Déu d'agost, cossiols de bellveures, begònies tremoladisses, llambregueig de l'aigua en el rec, tot just pouada. L'hort i la calç, el silenci més sonor, malalt de cigales. Per les alcoves de la sesta i dels llençols de fil, broadores de cera."

Després s'assentaren les noves administracions públiques democràtiques sorgides uns anys abans, i, amb elles, els càrrecs polítics, els partits parlamentaris i les celebracions oficials. Hem ocupat despatxos a llocs oficials, tenim treball fixe, cobrem cada mes la nostra nòmina. I tot això deu estar bé. I vol dir que ens hem fet grans. Alguna gent de la nostra generació pren decisions i fa projectes, ocupa llocs d'importància. I a tot açò, se'ns han passat els anys vuitanta sense sentir a penes. ¿Com mesurar el temps? ¿Quantes coses hi caben? Amb el temps, aquella ira formal, poètica i política dels poetes dels

setanta s'ha esbravat entre oposicions, taules, corredors, estances, delegacions, faristols, mítings, discursos i proclames. ¿Que queda de les neus d'antany? ¿Que haurà de quedar d'aquest segle XX que ja s'acaba?

A penes algunes paraules, alguna carícia sobre una pell que has estimat, alguna mirada d'alguna persona que et vol, algun gest amicalment tendre, la melangia d'alguna vesprada llunyana o solitària, l'esforç o el plaer d'escriure un llibre, algunes llàgrimes, el tacte breu sobre unes pedres que evocava el poeta Andrés i Estellés, la dolçor d'algun paisatge antic, un tapetet de randa, net, planxat, blanc, sobre la taula de la cambra en penombra, l'olor d'arbre del paradís i primavera que, impetuosament, plena per maig l'aire dels capvespres en les contrades del Mediterrani.

Queden també els versos, alguns versos, dels millors del segle, i algunes reflexions com les que Josep Maria Llompart ens ha regalat al llarg de la seua vida, anys i anys d'escriptura acurada i bellíssima. Lligc fragments de la seua obra triats a l'atzar. Retrobe versos i idees, la subtil ironia del poeta illenc. Torne a llegir notes, fragments subratllats. I torne a pensar allò que vaig escriure fa uns quants anys:

"Són els de Llompart reflexions i versos per a conèixer el món i les coses, la mort, la vellesa, el record. Poemes escrits des d'una cambra antiga, amb vells retrats, vora un canterano. Hi ha un espill; mobles antics i grans de fusta de caoba o d'olivera; un aiguamans dibuixa unes flors de colors blau i rosa; la petita finestra sobre el paisatge per on passen les coses, els objectes del poema, els crepuscles de Mallorca. Aqueix paisatge que sempre té el senyal amorós de l'home, com un estigma. El paisatge dels diumenges a l'hora baixa a ciutat, el paisatge provincià al qual el poeta li dóna la seua mesura exacta, administrativa i quotidiana, bellíssima i desesperant, on fins els elements més grats es troben marcats pel tedi."

Els anys que passen ens deixen els colors de la nostàlgia, un rar, entestat afany de viure. Ara, a començament dels anys noranta, pròxima ja la fi del segle, ens hem tornat a trobar amb Josep Maria Llompart, si és que alguna vegada ens n'havíem allunyat, mercè als designis dels deus de l'atzar i la memòria. El temps que tot ho tanca i ho desfà, no ha desfet ni oblidat les belles paraules del poeta. El temps que ens ha ensenyat tantes coses, ens ha fet rics del propi temps i dels records, de tots els presents efimers que passen, rics de paraules. Unes paraules per les quals no ha passat el temps i han restat tan noves i fresques com quan van ser escrites. Ara, que tantes coses han passat, només pot quedar, si de cas, la paraula escrita, els millors versos fets.

"Animes de cavallers endolats pels senderols del capvespre. Campanes de Sant Jaume de Galícia. Una vella

s'arrupeix vora la llar de foc. Aubaina al finestró i
peülles de bestiar per les llambordes." De bell nou, "tots
dos, el poeta i jo, hem partit amb l'alba."

GJiU. 14-05-1990

[«Josep Maria Llompart: un escriptor del segle XX», Avui,
suplement Lletres, Barcelona, 09-06-1990, p. V. Una segona
versió fou llegida en l'homenatge a Josep Maria Llompart
celebrat a Ciutat de Mallorca el 28-10-1992:
«Evocació de Josep Maria Llompart», en Associació d'Escriptors
en Llengua Catalana Homenatge a Josep M. Llompart, Palma de
Mallorca, ed. Moll, 1993, p. 36-40]
Revisat: 24-11-1992, 17-04-2002

EL PAISATGE URBÀ DE NOVA YORK EN L'OBRA DE FEDERICO GARCÍA LORCA

Juny 1990

GJiU. 01-06-1990

[«El Paisatge urbà de Nova York en l'obra de Federico García Lorca», conferència de clausura del Curs de Master de «Arquitectura del paisaje» organitzat per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, demarcació de Barcelona, 01-06-1990. «El paisatge urbà de Nova York en l'obra de Federico García Lorca», edició separata de la revista Canelobre, núm. 25/26, Alacant, hivern/primavera de 1993, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial, 24 p.]

Revisat:

MESTRE VILA

Agost 1990

El mestre vila de xequico féu de menador a l'hort de Balconet i, després, quan treballava en la drogueria de Pérez i Seguí, el cridaren per a cantar. Fou mentre enrollava polvos de caneo per a llimpiar la roba.

-El xiquillo eixe poïa anar a cantar l'àngel.

-Eixe? D'a xavo el cabota. Pos lleva-lo p'a que el prove el caragolet.

-A vore xiquet, fes l'escala.

-Aoooooooooooo

I al llarg de la seua vida féu d'àngel i de maria, d'apòstol i de jueu. I, més tard, com havia estat afillat per un Penalva, heretà de son tio ser l'encarregat del muntatge de la tramoia aèria. I així s'anà desenrotllant, com la corda d'una maroma agafada al torn, tota una vida al voltant de la Festa. Ja ho deia ell: hi ha qui viu per a la Festa i hi ha qui viu de la Festa.

El mestre vila Quiles el major que de xequico se'n pujava a una figuera, s'enrotllava una corda per baix dels braços i, penjat amb les cames a l'aire, cantava l'àngel.

I, després, seguint la norma no escrita que feia que s'heretaven certes faenes vingué encara el mestre vila Quiles el menor,

les distintes generacions que convivien en la festa: pares i fills.

El jove mestre vila Quiles el menor, que botà la barana i saltà a la xarxa que protegia el cel i desengegà el projector que tirava fum i havia encés les fustes de la tramoia alta.

El que reparà les ales de la magrana quan van caure des de dalt i es feren mistos.

Però el pare fou dels darrers autèntics mestres vila, els que feien d'obriers ja des del segle XVIII.

Per damunt de tot era un bon home. Bona gent que, sense estudiar-la, sense conèixer-la, sense veure-la des de feia moltes dècades estaven perdudament enamorats de la Festa perquè sentien profundament que era una cosa gran d'Elx.

-Mira xiquet, diu que li dien, ¿saps quina és la única manera de fer desaparèixer la Festa? Pos fent-la moltes voltes. I tenien raó.

Vicente Quiles Candela, mestre vila.

GJiU. 16-08-1990

Revisat:

DEL FRÀGIL COLOR TARONJA DE LES PALMERES D'ELX A LA TARDOR

Desembre 1990

A Jaume Vidal Alcover i a Maria Aurèlia Capmany,
in memoriam

"[...] i a l'autumne és la palmera recol·lectada
i la terra cendrosenca i l'aire perpetu [...]"

Ibn Jalaf Al-'Abdari, (s. XIII)

Els dàtils de les palmeres situades en les terres de la riba del nord del mar Mediterrani comencen a madurar a meitat de la tardor, un poc més tard que les palmeres de l'Àfrica, on, a l'estiu, la temperatura és més elevada que aquí. Aquests fruits es troben agrupats en grans ramassos de color carabassa que pengen de la part superior de la planta (com recorda sovint Ramon Folch, la palmera no és pas un arbre), ramassos que alguns viatgers set-centistes comparaven a enormes xanglons de raïm.

Els dàtils d'un ramàs no maduren tots a la vegada, sinó que ho fan a poc a poc, per la qual cosa, quan els dàtils són de bona qualitat, l'hortolà els ha de collir cada dos o tres dies, tot pujant fins el cim de la palmera amb la corda, la saranda i el savaïl. Quan els dàtils encara tenien un valor econòmic, en escarmundar les palmeres a l'estiu, hom nugava els ramassos als cascabots de la palmera perquè, en créixer i madurar els fruits, no es despenjollassen i acabassen dessocant el ramàs. De l'operació de collir els dàtils, els palmerers d'Elx en deien monyir, força per la semblança, donat el seu ritme quotidià, a la de traure la llet als mamífers domèstics, com ara les vaques o les cabres.

Així, doncs, durant uns quants mesos de la tardor i de l'hivern, els ramassos amb els dàtils que anaven madurant, d'un intens color taronja, penjaven de les palmeres plantades a la Governació d'Oriola i posaven una fràgil nota de color en el vegetal més característic de les comarques del Baix Vinalopó i del Baix Segura. Els tords que arribaven a Elx pel mes de novembre buscaven dàtils i olives per alimentar-se i volaven en molades, tot fent giragonses, sobre els nostres camps de palmeres.

Durant el darrer terç del segle XX, però, els productes de la palmera, els dàtils entre ells, han perdut tot el seu valor econòmic. Les palmeres adultes, en canvi, han guanyat un nou valor com a planta ornamental, la qual cosa ha portat, d'una banda, a la revalorització paisatgística (ço és turística i monetària) d'algunes plantacions extenses de palmeres, com ara els cèlebres horts d'Elx, però d'una altra banda ha portat també a l'expoli i la destrucció d'una gran part de les palmeres aïllades que hi havia pels camps d'Albatera, Coix, Crevillent, Elx o Oriola.

També, però, ha portat encara que en els jardins que, en el millor dels cassos, s'han plantat (o s'han construït) sobre els antics horts, hom talle els ramassos de les palmeres, puix

que els dàtils ja no tenen cap valor i, a més, "embruten" la gespa, els parterres, els caminals o les voravies.

Vora la ciutat d'Elx hi ha una gran extensió d'aquests horts de palmeres esdevinguts jardins. Per la tardor de l'any 1990, amb motiu del Primer Festival de Teatre Medieval, van venir a Elx, entre d'altres amics, l'arquitecte Ribas i Piera, el poeta Jaume Vidal i Alcover i la novel·lista Maria Aurèlia Capmany. Tot intentant fer visibles els encants de la meua ciutat, els vaig mostrar la bella vista dels antics horts de palmeres que baixen fins el fons de la rambla del Vinalopó, el profund barranc que divideix en dos Elx, "un dels rius més ben tractats al seu pas per una ciutat", com recorda sovint en Ribas. La gran massa de les palmeres formava una taca contínua, com un bosc d'un color verd fosc, amb trossos marrons i ocres; un lloc, però, per on, en no caure les fulles, sembla que no passen les estacions de l'any. Una vista on mancava el delicat color taronja de les palmeres a la tardor, tot fent un contrapunt viu al verd fosc de les palmes i al marró dels troncs, un color que puntualment arriba amb les pluges fines de novembre.

Avui en dia, quan tantes coses diuen que recuperen a les nostres ciutats, però on tantes coses se'ns perden (i ens fan perdre) sense remei cada dia, caldria que ens aturàssem a veure aquestes petites coses que passen desapercebudes fàcilment, i que intentàssem preservar sense tocar certs aspectes formals i cromàtics de les nostres ciutats i camps que, malgrat el seu caràcter de "valors menors", els han caracteritzat durant segles.

Precisament pel fet que els horts de palmeres d'Elx han esdevingut durant el segle XX el millor significat de la ciutat, quelcom que en si mateix ja caracteritza el conjunt d'Elx, caldria que, a més de procurar mantenir-los i estendre'ls, si és que això és possible, caldria, diem, que un exagerat sentit de la neteja pública i de la pseudoefectivitat en el treball dels funcionaris municipals no ens privàs indiscriminadament d'un dels principals components cromàtics dels nostres horts de palmeres: el delicat i fràgil color carabassa dels ramassos i els dàtils als mesos de tardor.

GJiU. 00-12-1990

[«Del fràgil color taronja de les palmeres d'Elx a la tardor»,
Noticiari de l'AELC, núm. 10, Barcelona, 4t trimestre del
1990, p. 3-4. També en Información, Alacant, 22-10-1991, p.
48. Una versió revisada en Mètode, núm 34, València, estiu del
2002, p. 96]

Revisat: 30-07-2002

EL CLOT DE GALVANY A ELX: DADES PER A UN DEBAT

Desembre 1990

En aquesta intervenció intentaré explicar-los que és el Clot de Galvany i quina ha estat la seua història recent, així com la seua situació actual.

Qué és el Clot de Galvany. Dimensions. Importància

[Vista general amb aigua i canyís]

El Clot de Galvany és una depressió del terreny la qual s'inunda de forma periòdica amb aigua dolça, tot originant-s'hi una zona humida amb característiques força particulars.

Les dimensions d'aquest Clot de Galvany, com ja es pot deduir del propi topònim, son mesaina petites. La superfície màxima que habitualment es pot trobar plena d'aigua té un perímetre que si el considerem aproximadament circular, a penes fa els 500 o 600 metres de diàmetre, és a dir uns 250.000 o 300.000 m², entre 25 i 30 hectàrees. La profunditat d'aquesta zona inundable va del metre als dos metres, com a molt, tot havent-hi punts on hi queda aigua embassada durant tot l'any.

La importància del Clot prové, d'una banda, de la gran aridesa del medi que l'envolta. També, però, d'altra banda, prové de la consideració social que a partir dels anys vuitanta li ha merescut a l'opinió pública d'Elx i el Baix Vinalopó, molt favorable a la conservació d'aquest espai natural enfront dels intents, gairebé consumats, de fer-lo desaparèixer, tot convertint-lo en un llac artificial d'esbargiment i tot urbanitzant els seus voltants per tal de construir-hi torres d'apartaments turístics.

[Mapa del País Valencià]

Cal tenir present que el Clot de Galvany es troba en la línia litoral del País Valencià on durant els darrers trenta anys s'ha donat un intens procés d'urbanització, tot ocupant amb edificis els terrenys més pròxims a la mar i a les platges d'arena.

Situació del Clot de Galvany. Elx. Baix Vinalopó

Tota l'àrea inundable del Clot pertany al terme municipal d'Elx, ciutat i municipi que, com tots vostés saben, es troba al sud del País Valencià, en el límit meridional de les terres de parla catalana, en una extensa zona de la península Ibèrica que podem considerar delimitada geogràficament al nord per les darreres estribacions de les serralades bètiques que s'endinsen en la mar, tot formant els caps de la Nau i de Sant Antoni; al noroest per la planúria de la Manxa, per on puja el corredor d'Alacant a Madrid i al sudoest pel camp de Cartagena i, més enllà, el desert d'Almeria.

[Mapa amb Elx, Alacant i Oriola]

El nostre municipi ve conformat pel riu Vinalopó.

Geogràficament, Elx se situa en la planúria que forma el riu abans de desembocar en l'antiga albufera d'Elx, ocupada avui en dia per les salines de Santa Pola. En mig d'aquesta plana hi hagué la ciutat romana d'Illice, colònia Júlia què tenia el privilegi d'encunyar moneda, bastida sobre els anteriors nuclis urbans dels paleolítics, els ibers i els cartaginesos. Tota la plana fou ocupada per la centuriació d'Illice, traçada a esquadra sobre el territori cap al segle I a. d. J.C.

Al nord de la comarca, tot separant-la del corredor de Madrid, hi ha una petita serralada dominada per la magestuosa serra de Crevillent i a cada costat de l'antiga Albufera d'Elx, hi ha dues petites serres més: la de Santa Pola i la del Molar, que uneixen la comarca amb la mar. Encara prop de la costa, en front del cap de Santa Pola hi ha l'illa de Tabarca, formada per un aflorament de les serralades bètiques. Més al sud, confonent-se la seua plana baixa amb la plana baixa del riu Vinalopó, desemboca el riu Segura, justament a Guardamar, el poble més meridional de parla catalana. Encara que de parla diversa, si més no durant els últims segles, les relacions econòmiques, polítiques, geogràfiques i històriques entre les comarques del Baix Vinalopó, amb capitalitat a Elx, i del Baix Segura, amb capitalitat a Oriola, han estat constants.

Fet i fet, la ciutat d'Elx, enfrontada tradicionalment amb la ciutat d'Alacant, guardià des del segle XV de la Corona de Castella al sud de les terres de la Corona d'Aragó, i capital del tinglado administratiu provincial des del segle XIX, Elx, diem, ha tingut un paper de centre econòmic supracomarcal durant els tres darrers segles, si més no. Aquest paper es fonamentava en la importància de la població i l'economia il·licitana (economia basada tant en l'agricultura com en el comerç i, sobre tot al darrer segle, en la indústria) i també en el paper que ha jugat la classe dirigent local. Hem de tenir present que avui en dia Elx té prop de 200.000 habitants i una important indústria de la sabata i activitats afins, però ja al segle XVIII en tenia vora 20.000 d'habitants i una sòlida indústria sabonera, a més de comerç d'exportació de barrella, oli i civada.

[Mapa de la comarca]

El Clot de Galvany es troba situat immediatament al nord de la serra de Santa Pola. Fet i fet, una bona part de l'aigua amb què es nodreix baixa per les vessants d'aquesta serra. A més, el Clot replega l'aigua que ve pels bassarets, çò és tot el límit nord de la serra de Santa Pola, i l'aigua d'escorrentia procedent de la part occidental de la serra dels Colmenars i la serra Grossa, així com l'aigua d'alguns ullals que hi ha dins del mateix Clot.

D'altra banda, el Clot de Galvany es pot relacionar amb les altres zones humides de la comarca, el conjunt de les quals és d'una gran importància intercontinental. Així, tenim al nord,

el saladar d'Aigua Amarga, ocupat per unes salines, abandonades avui en dia, i situat en l'àrea d'influència de l'aeroport internacional de l'Altet.

A l'oest del Clot, tot seguint la línia dels Bassars, per on, com diem, ve bona part de l'aigua que arriba al Clot, podem rodejar la serra de Santa Pola i arribar a les salines de Santa Pola, çò és l'antiga albufera d'Elx, com ja hem dit, i, més enllà, a la llacuna del Fondo, actual dipòsit regulador de la Companyia de "Riegos de Levante," la qual, a començament del nostre segle, amb l'elevació d'aigua procedent de la desembocadura del riu Segura transformà en terres de regadiu una gran extensió de terreny del Baix Segura, el Baix Vinalopó, l'Alacantí i Múrcia. Més al sud, però encara dins del País Valencià, hi ha les llacunes d'aigua salada de la Mata i Torrevella, on hi ha les cèlebres explotacions salineres.

El Clot de Galvany s'ha d'entendre també en relació amb el cordó de dunes litorals -fòssils i mòbils- que hi ha entre el saladar d'Aigua Amarga i el cap de Santa Pola, així com amb les platges de sorra d'Arenals i del Carabassí que voregen la mar en aquest punt, platges molt utilitzades pels il·licitans durant els mesos d'estiu.

També, però, el Clot s'ha d'entendre en relació amb les tres grans urbanitzacions que l'envolten: Urba-nova, en terme d'Alacant, al nord; els Arenals del Sol, en terme d'Elx, tot just a la vora del Clot i el Gran Alacant, més a la vora encara, gairebé damunt, en terme de Santa Pola, dalt del cap del mateix nom.

[Mapa del Regne de València. Cavanilles]

Història contemporània

L'existència del Clot de Galvany es troba ja documentada durant el segle XIX, època durant la que se'n feia freqüent referència als llibres d'actes municipals per mor tant dels problemes mèdico-higiènics que ocasionava l'estancament de l'aigua (putrefacció i perill d'epidèmies per als habitants dels voltants), com dels repetits intents de dessecació que hi va haver per tal d'aprofitar el terreny del clot amb conreus.

No oblidem que aquests foren anys de gran expansió agrícola propiciada per una burgesia local que hi veia en l'agricultura una font de guanys i de poder social. No oblidem tampoc els treballs de dessecació duts a terme al segle XVIII a les rodalies d'Elx, puix que un d'ells, plenament reeixit, fou el de les Pies Fundacions del Cardenal Belluga (amb els nous poblats de Sant Fulgenci, Dolors i Sant Felip Neri) i l'altre, encara que en un principi no va reeixir, fou la colonització de Sant Francesc feta pel Marqués d'Elx, origen de l'actual nucli urbà de La Marina. Totes dues actuacions es trobaven vora la Bassa Llarguera (Fondo d'Elx) i l'Albufera d'Elx (Salines de Santa Pola), zones humides que al set-cents encara es trobaven

comunicades entre si.

Tanmateix, cap dels intents històrics per a dessecar el Clot de Galvany no va tirar endavant i no fou fins el 1978 quan s'inicià la darrera part, fins ara, d'aquesta història. Parlem del projecte de dessecar aquesta zona humida per tal de convertir-lo en una urbanització platgera la qual, en un primer moment, s'havia d'anomenar "Gran Alacant," com la part de la mateixa urbanització situada en terme de Santa Pola (ja construïda en gran part actualment) i que, després, tot seguint criteris toponímics més localistes s'havia de dir "Lago de Elche."

[Plànol de situació]

En efecte, l'expedient administratiu existent en la Concejalía d'Urbanisme s'inicià el 1978, amb la presentació d'un Projecte de transformació, un Projecte de Pla Parcial, i un Estudi de Detall per a urbanitzar la zona, per part de l'empresa Mercantil Gran Alacant S.A. Aquesta documentació era, en realitat, una modificació del Pla General vigent a Elx des del 1973, on es classificaven els terrenys de referència de Sol de terra Rústic i es qualificaven de Zona Rústica Exterior.

Simultàniament, l'empresa promotora, amb la cobertura legal d'un permís municipal per al sanejament de la zona, inicià un important i extens moviment de terres, el qual fou denunciat davant l'opinió pública pel club Los Linces d'ADENA-ELX, en febrer del 1979. Posteriorment, el moviment popular de defensa del Clot es va generalitzar i calà profundament en l'opinió pública. L'actitud municipal, però, era dubitativa.

Així, el 10 d'agost de 1979, l'Ajuntament inicià la tramitació d'un expedient per una presumpta infracció urbanística comesa en realitzar diverses "obres d'exploració i excavació de terrenys". Com a conclusió d'aquest expedient, hom acordà imposar una sanció de 4.000.000 de pessetes per l'esmentada infracció urbanística. Aquesta sanció fou recorreguda per l'empresa interessada davant la Sala del Contenciós-Administratiu de l'Audiència Territorial de València. El recurs, fou estimat parcialment, per la qual cosa la sanció es va reduir a 1.900.000 pessetes. El moviment de terres, però, havia estat força important i s'havia malmés el paratge, tot arribant-se a construir una bona part de les obres de dessecació.

[Plànol de situació]

Però, d'altra banda, el 1980, l'empresa promotora presentà la documentació d'un projecte urbanístic, el qual fou aprovat inicialment el 29 de setembre de 1981, i exposat a informació pública, període durant el qual es van presentar nombroses al·legacions en contra seua per part dels ciutadans, tot defensant el patrimoni ecològic.

L'empresa i certs grups locals contratacaren i, en un agre enfrontament, arribaren a negar no sols el valor de la zona

humida sino, fins i tot, la seua mateixa existència, tot aduint testimonis de llauradors que "recordaven" quan tot el Clot eren camps de conreu i inclús quan al fons del Clot hi havia un pou (aljub) d'aigua dolça que pertanyia a una casa de camp.

En mig de la polèmica el projecte fou aprovat provisionalment, i el mateix 1981 es va enviar a la Comissió Provincial d'Urbanisme, per a la seua aprovació definitiva. Finalment, el 12 de juliol de 1982, la Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports de la Generalitat Valenciana aprovà definitivament el Pla Parcial "Lago de Elche" i la corresponent modificació del PGOU.

L'estiu del 1982 l'empresa promotora presentà el projecte d'urbanització de la zona per tal d'obtenir la llicència municipal per a fer les obres. Segons aquest document, les dades de l'actuació eren les següents:

Superfície de planejament: 911.400 m2
Superfície del llac artificial: .. 231.863 m2
Superfície a urbanitzar: 679.537 m2
Superfície edificable (en "residencial unifamiliar adosada i en "residencial intensiva"): 153.800 m2
Número de vivendes en la primera fase ... 1.538

[Plànol de situació]

Tanmateix en novembre del 1982 l'ICONA presentà un recurs d'alçada davant la Generalitat Valenciana, contra la resolució de la Conselleria d'Obres Públiques per inexactituds documentals en certs considerands de l'esmentada resolució. Aquest recurs d'alçada fou acceptat pel Consell de la Generalitat Valenciana.

A la vegada, el 1983, després de les eleccions municipals d'aquell any, i com a conseqüència d'una sèrie de deficiències observades pels tècnics municipals, l'Ajuntament decidí suspendre provisionalment, i en tant que aquestes deficiències no se subsanaren, la tramitació de l'expedient per a l'aprovació del Projecte d'Urbanització del Polígon "El Lago de Elche".

Mentrestrant, hom avançà en la redacció de la revisió del PGMOU el qual fou aprovat definitivament el 30 de juliol de 1986. Aquest document, classificà la major part dels terrenys requalificats anteriorment com a Sòl de terra No Urbanitzable i els qualificà en les següents zones: L, Sistema de Parcs Litorals; H, Sistema de Protecció Arqueològica; 43, Protegit d'Interés Paisajístic; 44, Protecció de Saladars. Una reduïda part dels terrenys es va classificar com a Sòl de terra Urbanitzable No Programat, qualificat de Zona 33, Desenvolupament Residencial Opcional de Baixa Densitat.

[Plànol de zonificació]

A més, segons la Disposició Transitòria Segona de les Normes Urbanístiques del Pla General, la situació final de la zona anomenada "àmbito y entorno del Lago de Elche," quedà pendent de la redacció d'un Pla Especial per a la seua protecció i determinació d'ussos compatibles, amb la finalitat de garantir

"la permanencia de sus características naturales y paisajísticas."

Tanmateix, l'empresa urbanitzadora va recórrer l'acord de la Generalitat Valenciana pel qual se li denegava l'aprovació del Pla Parcial i la modificació del Pla General, així com la revisió del PGMOU que classificava els terrenys de bell nou com a Sòl No Urbanitzable. L'Audiència li donà la raó a l'empresa urbanitzadora, l'administració pública va recórrer aquesta sentència i en aquest moment s'està pendent encara de la sentència del Tribunal Suprem. Hom demana una forta indemnització econòmica i el manteniment del conjunt de la zona com a sòl de terra urbà.

Mentrestant, però, els terrenys del Clot de Galvany i una gran part de les dunes litorals, fins milió i mig de m², passà a ser propietat del Banc Exterior d'Espanya, la qual cosa li llevà part de l'agressivitat inicial amb què s'havien desenvolupat els esdeveniments de començament dels anys vuitanta.

Així mateix, en les eleccions del 1987 canviaren les persones de l'alcalde i del regidor d'urbanisme, tot i seguir mantenint el Partit Socialista la majoria absoluta: catorze regidors dels 27 que formen la Corporació Municipal d'Elx. Els altres regidors elegits foren sis del CDS, cinc del Partit Popular i dos d'Esquerra Unida.

En aquest context polític, social i jurídic, el nou alcalde manifestà la seua voluntat de ressoldre el tema, com veiem ja molt complicat sobre el paper, però més complicat encara si considerem que la realitat física del Clot era el d'una zona marginal, a espatlles d'uns territoris urbanitzats vora la platja, on hom solia (i sol encara) anar a caçar aus vora les petites llacunes on hi restava aigua o a fer moto cross pels pujollets d'argila que havien deixat fets els intents d'urbanització i les obres de dessecació.

La dificultat i complexitat del tema s'agreujava més encara per la desconfiança, ben fundada, de la població i dels que vam defendre el Clot envers qualsevol iniciativa que procedira de la mateixa institució i partit polític que havia aprovat uns anys abans la destrucció d'aquest espai.

Per a eixir de l'impàs, doncs, va caldre, basar-se en una participació extensa i de qualitat, de professionals interessats en els temes urbanístics i del medi ambient des d'una òptica de gran respecte pel patrimoni territorial que pogueren i volgueren treballar-hi.

D'altra banda calia aconseguir com fora el manteniment del Clot de Galvany, com ja preveia el Pla General, però d'una manera més efectiva, sense el perill d'una sentència dels tribunals favorable a que aquell terreny fora sòl urbà i sense que una elevada indemnització fera trontollar l'hisenda pública, però també sense el perill que caçadors i motocrossistes acabaren de desfer el paratge.

Amb aquestes premisses, l'Ajuntament formà un equip amb quatre arquitectes d'Elx, els quals, a més d'haver treballat junts en diversos projectes municipals d'importància tenien relació amb distints grups socials de la ciutat i una gran preocupació pels temes d'Elx. Hi havia, així mateix, un enginyer de camins d'Elx, qui havia projectat diversos ponts i obres hidràuliques i, a més, hi treballava aleshores per a la comunitat de regants propietària del Fondo. Per fi hi havia un biòleg, al qual, més endavant, se li n'afegí un altre, els quals havien viscut des del primer moment la defensa del Clot. A més, l'alcalde d'Elx va triar com assessors personals el biòleg Ramon Folch i l'arquitecte Lluís Cantallops.

La finalitat era redactar un document urbanístic que assegurara el manteniment del Clot de Galvany i les Dunes del Carabassí, tot passant-les a propietat pública, encara que, a canvi, i tot utilitzant els mecanismes previstos en la Llei del Sòl, s'haguera d'urbanitzar (però de la millor manera possible) una part dels terrenys situats entre els Arenals del Sol d'Elx i el Gran Alacant de Santa Pola. L'àmbit de planejament era ja de forma majoritària propietat del Banc Exterior d'Espanya i coincidia amb els límits del Pla Parcial "Lago de Elche" aprovat el 1981.

[Plànol parcel·lari]

Conforme s'avançà amb els treballs de planejament i s'anà veient com es desenvolupava la situació, justament en el moment de l'aprovació dels avanços del Pla Especial i la modificació del Pla General, l'alcalde presentà una moció per a que s'encarregara el projecte de restauració de la zona del Clot de Galvany. L'equip quedà format per quatre biòlegs, tots ells convençuts de la necessitat de la permanència i restauració d'aquest paratge. Dos d'ells eren il·licitans, i el director era Jordi Sargatal, bon coneixedor de la problemàtica de les zones humides.

[Plànol de zonificació]

La situació, en aquests moments, és que l'Ajuntament d'Elx ha aprovat per majoria l'avanç del Pla Especial i la modificació de Pla General, els quals s'han exposat al públic. Les al·legacions a aquests documents s'han centrat fonamentalment en demanar més mesures de protecció i una reducció de la zona edificable, així com del número d'habitatges, a més de l'ampliació al terme de Santa Pola i als territoris veïns de la consideració d'àrea protegida.

Amb aquest avanç de Pla Especial, hom preveia una doble mesura: d'una banda, programar un àrea del Sòl Urbanitzable No Programat tot seguint els criteris del PGMOU del 1986 vigent en l'actualitat i agrupant les àrees de cessió per a equipaments. D'una altra banda, a través d'una modificació del PGMOU, es podrien construir uns 1.600 habitatges en l'àrea situada entre i vora les urbanitzacions ja consolidades pel planejament d'Elx i

de Santa Pola.

Hom preveia que la forma urbana d'aquesta intervenció hagués de tenir una elevada qualitat formal, així com que quedara separada del Clot de Galvany per una barrera natural, no gaire permeable, com podria ser un camp de golf. Tant el Clot com les dunes passarien a ser, així, terrenys de cessió obligatòria degudament restaurats.

[Plànol de zonificació]

Aquest document s'ha transformat ja en l'actualitat en el Pla Especial i en la modificació del PGMOU que se sotmetran a la consideració del Ple de l'Ajuntament. Així mateix s'ha acabat l'avantprojecte de restauració de la zona, en el qual hom preveu, que si es produeix l'aprovació d'aquests documents i la cessió dels terrenys, l'inici dels treballs de restauració pogueu començar el pròxim estiu.

Finalment, vull convidar-los a fer una passejada pel Clot de Galvany i el paisatge dels seus voltants a través d'unes diapositives fetes aquest mateix hivern.

[Vistes del Clot]

I ja res més, sino agrair-los la seua assistència a aquest seminari i la seua atenció i engrescar-los a participar en aquest projecte de recuperació d'una zona humida que pretenem que siga d'interés per a tots als qui ens preocupa el manteniment amb dignitat del medi ambient dels animals i dels homes. Moltes gràcies.

GJiU. 03-12-1990

NOTA BENE

Posteriorment a la redacció d'aquest text, es va saber que el Tribunal Suprem havia estimat la reclamació de la Generalitat contra la sentència de l'Audiència favorable al Banc Exterior. El Banc, però, havia retirat mentrestant la demanda contra l'aprovació del Pla General. Tot plegat, durant el 1991 s'ha enrevessat més encara el problema. S'ha fet inviable el Pla Especial i la modificació del Pla General encarregats per l'Ajuntament i acceptats per les parts en conflicte i s'ha entrat en una nova dinàmica que encara no ha donat fruit.

GJiU. 00-01-1992

[Presentació del Seminari de la Institució Catalana d'Història Natural sobre «Regeneració ecològica i utilització pública del Clot de Galvany (Elx)», Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 03-12-1990. «El Clot de Galvany a Elx: dades per a un debat» en Vicent Sansano ed., Regeneració ecològica i utilització pública de les zones humides: el Clot de Galvany d'Elx. Actes del I Seminari de gestió ambiental de la Institució catalana d'història natural, «Temes d'Elx», Elx, Ajuntament, 1992, 80 p., p. 9-16 i 59-75]

Revisat:

L'EXPRESSIÓ GRÀFICA DE LA URBANÍSTICA: PROPOSTES PER A LA CONSTRUCCIÓ DE VILES I CIUTATS DE PETITA GRANDÀRIA A LES ACABALLES DEL SEGLE XX

Desembre 1990

Amb la nostra intervenció volem referir-nos a viles i ciutats de petita grandària, çò és agrupacions poblacionals d'uns quants milers de persones, les quals actualment, a les acaballes del segle XX, encara es troben en un procés de definició de la seua forma global i dels seus significats urbans.

La tesi que proposem és que l'instrument fonamental per a la construcció i desenvolupament d'aquestes viles i ciutats de petita grandària, més que el marc legislatiu dins el qual es desenvolupen les pràctiques urbanístiques i més que la quantificació de superfícies, tots dos instruments tan cars a molts grups de professionals que treballen en l'urbanisme, com ara advocats, economistes o enginyers de camins, a més de molts arquitectes, l'instrument fonamental, diem, per a la correcta definició de la forma urbana de viles i ciutats de petita grandària hauria de ser el dibuix. Obviament, ens referim a un bon dibuix en tant que suport necessari per tal d'aconseguir una bona forma urbana, expressió d'un bon projecte urbanístic.

Abona aquestes afirmacions la nostra experiència que repetidament ens ha mostrat que en la transformació de les ciutats, només allò que prèviament s'ha dibuixat ha estat el que, d'una forma control.lada, ha marcat una empremta més ferma i duradora sobre el territori, des de les centuriacions romanes fins els eixamples vuit-centistes.

En tots aquests cassos, malgrat les transformacions que habitualment ha sofert el dibuix original, sempre hi ha restat una part de la proposta, prou permanències o prou línies mestres com per a definir importants fragments de la ciutat o del territori humanitzat.

Sabut és que el significat de les ciutats, les característiques de l'escena urbana pròpies de cada ciutat es troben en bona part justament en aquesta permanència a través del temps dels traçats urbans, del dibuix de la ciutat sobre el territori esdevingut urbà, suport de la vida social i dels esdeveniments arquitectònics.

Som partidaris, doncs, que per al desenvolupament urbanístic dels petits nuclis urbans, encara més que per als

fragments de les grans ciutats, es necessari el dibuix previ, la projectació del conjunt de la ciutat i del territori que l'envolta, necessitat la qual va més enllà de l'aplicació dels diferents textos legals vigents, cosa certament òbvia ja que es tracta de documents d'observança obligatòria.

Certament, les nostres propostes s'inscriuen dins d'un debat urbanístic vigent en l'actualitat tant entre els teòrics com entre els pràctics de la urbanística als Països Catalans i a Europa, debat el qual vendria a contraposar "pla" i "projecte" i en el qual debat hom ha assenyalat la necessitat que la urbanística que fem en l'actualitat es trobe suportada pel coneixement de la història urbana i per la recuperació de la pràctica arquitectònica com a base del desenvolupament de la pràctica disciplinada de la urbanística.

Es tractaria, doncs, en bona mida, de recuperar en les viles i ciutats de petita grandària certs moments, els millors, de la formació de la ciutat burgesa europea, ciutat moderna o ciutat industrial: els moments de l'exacta definició dels espais públics moderns, de la construcció dels equipaments i dels edificis simbòlics, ja foren Ajuntament, mercat, teatre o escorxador, el moment, en fi, de la construcció de les noves infraestructures urbanes, com ara la pavimentació, l'enllumenament, o l'abastiment d'aigua potable, etc.

En fi de comptes, proposem que en les petites viles i ciutats, com en cap altre camp del treball dels arquitectes, és possible l'enllaç amb els orígens de la urbanística i amb el consegüent procés de formalització de la ciutat europea el qual es va iniciar fa dos segles i no s'ha tancat encara.

Així mateix, enfront d'un model americà, caracteritzat per la seua dispersió sobre el territori i basat en la norma i en les grans vies de comunicació interurbanes, així com en la disponibilitat d'un sòl de terra il·limitat, sense fi, el qual es pot balafiar despreocupadament, proposem un model concentrat basat en l'expressió gràfica, çò és en el dibuix exacte de la forma de la ciutat en tots els seus detalls, en el plànol, val a dir en el projecte urbanístic.

Fet i fet, les noves parts de les nostres grans ciutats on encara reconeixem un espai urbà de qualitat van ser els barris i eixamples plantejats des de la urbanística vuitcentista, fragments de ciutat que han conformat la base de les actuals grans ciutats europees i que eren en realitat unes ciutats noves basades en el dibuix, en el plànol.

També, certament, es basaven en l'ordenança, però fins i tot les normes escrites es podien reduir a la seua expressió gràfica. Tot plegat, es tractava d'uns instruments que oferien una imatge prèvia, finalista de la ciutat que hom proposava, una imatge de conjunt on es relacionava la part nova amb la part antiga o preexistent, així com la modificació d'aquesta part antiga, mitjançant els plànols de reforma.

El dibuix contenia tant la delimitació dels espais d'ús públic (la via pública, el carrer, la plaça) com la divisió parcel·lària. I açò, tant en zones de nou traçat com de reforma de la ciutat existent. En una segona instància, també les ordenances i reglaments d'edificació, com diem, podien ser referides a un llenguatge gràfic. Així, la definició d'altures màximes de cornisa, voladissos màxims, endinsades obligatòries, etc. podien ser expressades mitjançant el dibuix.

Com han demostrat els estudis més recents sobre els processos de formació real dels grans eixamples europeus, com ara el de Barcelona, es tractava d'una base normàtica dibuixada amb la suficient coherència i potència com per a possibilitar operacions d'inversió i compra, redisseny de límits de propietat, urbanitzacions per fragments, construcció d'edificis a poc a poc, etc. Çò és, tot el procés de gestió i formació d'una ciutat moderna.

Tanmateix, en moltes de les pràctiques urbanístiques actuals, hereves directes de les pràctiques posteriors a la segona guerra mundial i dels postulats de la doctrina urbanística racional, massa vegades hom ha bandejat els instrumentals gràfics, per als quals, com a molt, hi havia prou amb que foren suficientment clars i unívocs com per a entendre'ls i suficientment ben mesurats com per a que acompliren amb la legislació vigent. A canvi, hom ha donat més importància a uns estudis previs d'informació, unes "realitats" econòmiques, unes previsions socials o unes interpretacions estrictes del terreny assenyalat per la legislació urbanística.

Sabut és que els resultats no sempre han estat bons en el sentit d'establir nous fragments de ciutat on es poguera donar una lectura clara o uns nous i potents significats urbans.

Quan tot aquest procés es desenvolupa en ciutats i viles de petita grandària, moltes vegades originades en caserius rurals o en espais pròxims a les carreteres, on els nuclis s'han anat definint en moltes ocasions de forma semiespontània i on a penes hi ha edificis emergents anteriors al segle XX, els

resultats poden ser especialment dolents, i poden implicar la pèrdua de bones oportunitats per tal de definir amb la urbanística, primer, i amb l'arquitectura després, una trama urbana escaient i uns significats adequats a aqueixa incipient realitat urbana.

Enfront dels mals d'una dolenta formalització dels petits nuclis urbans, proposem que aquests nuclis tornen a recórrer el camí que ha seguit la urbanística europea del darrer segle i mig. Es a dir, en primer lloc, formalitzar una trama clara i rígida mitjançant el dibuix del plànol, tot basant-se en l'espai urbà que comença a configurar-se, en les edificacions ja existents i en els eixos de creixement i transformació dels incipients nuclis. I en segon lloc, construir determinats edificis emblemàtics que ajuden a configurar i donen significat a l'espai urbà definit per l'urbanisme.

Els exemples d'aquesta manera de procedir deuen ser abundants durant la última dècada, encara que la poca valoració que se'ls dona en els medis professionals, enfront de les grans tasques urbanístiques dutes a terme a l'Estat Espanyol durant els mateixos anys, els faça desconeguts dins dels cercles d'especialistes i estudiosos.

A les comarques del sud dels Països Catalans, encara que de forma aïllada i molt parcial, podem citar-ne alguns. Així tenim el completament del traçat del poblat set-centista de Sant Felip Neri, situat en terme municipal de Crevillent, proposat mitjançant el dibuixat dins el Pla General d'aquest municipi i també, a la mateixa comarca del Baix Segura, el cas de Bigastre, una població on un excel.lent edifici comunal construït fa uns anys ha esdevingut el centre referencial de la població i el seu significat més clar.

També en terme d'Elx, on faig d'arquitecte municipal des de fa deu anys, m'agradaria citar el cas de dos petits nuclis d'orige rural, formats al llarg del segle XX a la vora de dues carreteres nacionals: la Torre del Pla i l'Altet. Al primer, durant els darrers anys s'ha iniciat per primera vegada la definició del seu espai públic mitjançant l'urbanització d'aquests espais i la plantació d'arbres i en el segon s'ha definit, mitjançant el dibuix de diferents propostes, una plaça Major, vinculada a la Biblioteca Municipal i a les oficines de l'Ajuntament, a més d'una altra plaça construïda en relació amb l'església principal.

GJiU. 14-12-1990

[«Propostes per a la construcció de viles i ciutats de petita grandària a les acaballes del segle XX», conferència donada al Centre Cultural de Sant Pere de Ribas (Barcelona), 14-12-1990]

Revisat: 17-04-2002

DE LLUM DE SILENCIS

Desembre 1990

Dues coses em van atraure des d'un bell principi del llibre de poemes de Lluís Ferri que tenim entre les mans titolat Llum de silencis i que ha estat guanyador del premi de poesia Paco Molla de l'Ajuntament de Petrer en la convocatòria del 1990. En primer lloc, m'agradà el seu paisatgisme clar, com el d'una marina, amb platges, escumes, onades i velams. En segon lloc, les observacions fetes des de la cambra tancada. En aquests dos mons, si el paisatge és el territori de la mar, de les pinedes i les muntanyes, la cambra és el territori dels records i les presències.

A Llum de silencis hi ha un paisatgisme concís el qual s'assembla en ocasions a una postal de la mar on hi ha l'escuma i la platja o bé s'hi donen indicacions o suggerències, inicis d'un argument, com ara l'aigua que balla en la mar de maig o aquella platja que volia tenir flors com les ténen els prats o les valls.

Dins d'aquesta visió del paisatge, immediata i serena, immòbil, hi ha la contemplació d'elements de la natura, els núvols o les pedres, però també la calma de la vesprada o dels dies, sota una llum que canvia segons les hores i les estacions de l'any i fa diferents els paisatges de l'alba, el migdia i el capvespre.

Tot plegat són concretes i evidents les referències a la costa del mediterrani valencià on, a més a més, hi ha també el bosc, les serres d'Alcoi o de la Penyagolosa vistes d'una manera ideal, serres fresques amb boires, arbredes i perfums. Tot plegat, es tracta, com podem veure, d'un paisatge clàssic, idealitzat, semblant a aquells tan volguts pels noucentistes, que ens fa recordar de vegades, com un llunyà ressò, aquella escola poètica mallorquina de la primera meitat del nostre segle, que tant freqüentà el paisatge del nostre Mediterrani.

Però tant el paisatge com la cambra son llocs on el poeta veu el temps que transcorre, el temps que passa, encara que no ho sembla; un temps on s'han de preveure els records del futur, tot projectant-los des del present. Així, la persona estimada es confón amb el paisatge i la presència del seu cos forma part d'aquest paisatge de calma i serenor. Però la persona estimada és, a més, el present, una presència que fa fresca l'estança i més dolces les cireres, que fa esclatar el desig i la tendresa.

Generalment, els poemes del llibre són breus i m'han semblat força ben escrits, amb una expressió acurada que els dóna una gran intensitat i lluminositat i fa que ens copsen per la seua bellesa. Hi ha també, però, d'altres poemes més vacil·lants, potser més immediats on m'ha semblat trobar concessions massa freqüents a experimentalismes o jocs que no són gaire.

Pregue als déus, en fi, que, tot plegat, aquest llibre i aquest premi de l'Ajuntament de Petrer segueixen fructificant, que es facen mes complexos els temes, els versos, les estrofes i el poema tot; que el poeta i el poble guanyen en riquesa i profunditat i que, en fi, amb reculls i premis com aquests, en paraules del propi poeta, els anys que vénen es continuen omplint les velles àmfores de la poesia.

GJiU. 22-12-1990

[«Pròleg», en Lluís Ferri i Silvestre, Llum de silencis,
Petrer (Alacant), ed. Ajuntament, 76 p., p. 12-13]

Revisat: 16-04-2002

